

Omtale av ny ph.d.-avhandling

Silje Trym Mathiassen. 2024. *Hellige planter – åndelig erfaringer: En studie av rituell praksis med ayahuasca, der elementer fra naturen inngår i meningskonstruksjoner og transformasjoner*. Stavanger: Universitet i Stavanger.

AV MARIANNE HAFNOR BØE

Den 27. november 2024 disputerte Silje Trym Mathiassen for ph.d.-graden ved Universitetet i Stavanger. Et hovedmål i avhandlingen er å kartlegge rituell praksis med ayahuasca i Norge, et planteavkok som gir hallusinasjoner. Trym Mathiassen spør videre hva som karakteriserer deltakernes rituelle praksis og åndelige erfaringer, og på hvilke måter erfarte transformasjoner og meningskonstruksjoner er knyttet til denne praksisen.

Avhandlingen bidrar til økt kunnskap om rituell praksis med ayahuasca, som det til nå har vært forsket lite på i Norge. I studien utforskes og diskuteres religiøse erfaringer som deltakerne opplever etter inntak av entheogene planter som gir hallusinasjoner. Bruk av psykedelika er blitt en del av samtidsspiritualiteten i Vesten, og dette fordrer en religionsvitenskapelig diskusjon av begrepene rus- og åndelige erfaringer (Ann Taves, Christopher Partridge og Wouter Hanegraaff). Studien stiller spørsmål om erfaringenes opphav, innhold og konsekvenser, om skillelinjer mellom åndelige erfaringer og andre erfaringer, og mellom kropp og åndelighet. På den måten knyttes teorier om åndelige erfaringer sammen med teorier om nyanimisme, mystisisme og nyåndelighet.

Datamateriale er innhentet gjennom et kvalitativt feltarbeid med deltakende observasjon av to seremonier med ayahuasca og semistrukturerte intervjuer med 15 deltakere. Presentasjonen av informantene er veldig spennende og velskrevet. Det samme er beskrivelsen av seremoniene. Vi får livlige beskrivelser av lukt, følelser og stemningen som preger seremoniene, og innblikk i seremonienes mørke sider.

Deltakerne beskriver blant annet angst for at mørke krefter kan slippe inn i deres ånd, og en av deltakerne beskriver opplevelsen som det «giftige feminine» (s. 134).

Det aktive stoff i ayahuasca, DMT, er på listen over forbudte narkotiske stoffer i Norge. Ayahuasca-seremonier foregår derfor i delvis skjulte miljøer, som det kan være vanskelig å få tilgang til. Bedømmelseskomiteen, bestående av professor Anne Austad (VID vitenskapelige høyskole), professor Niels Christian Hvidt (Syddansk universitet) og undertegnede, var derfor enige om at Trym Mathiassens studie var modig og at hun har manøvrert komplekse metodiske, etiske og relasjonelle aspekter i sitt feltarbeid og gjennom dette fått etablert et rikt materiale.

Samtidig reiser studien også en rekke forskningsetiske spørsmål, som Trym Mathiassen diskuterer i sin avhandling. De etiske hensyn som presenteres er spennende. Særlig er konflikten mellom taushetsplikten og meldeplikten svært interessant; en konflikt Trym Mathiassen også er kjent med ettersom hun har bakgrunn som dialogprest. Praktiske etiske perspektiver er ivaretatt ved at Trym Mathiassen har vurdert hva hun vil gjøre dersom en av informantene utvikler en psykose. Forskningsetisk diskuteres også to posisjoner, en som tilsier at forskeren først blir kjent med sitt fagfelt når hun selv inntar stoffet sammen med informantene, og en annen posisjon som avviser dette som uetisk og dessuten som et steg i retningen av å «go native», som kan være problematisk.

Studien baserer seg på fenomenologi og hermeneutikk, og Trym Mathiassen benytter seg av fortolkende fenomenologisk analyse (interpretive phenomenological analysis, IPA). Denne tilnærmingen matcher forskningsspørsmålet godt da den som overordnet strategi er rettet inn mot å undersøke menneskers erfaringer og hvordan man skaper mening i og gjennom disse erfaringene («sense-making»). Videre er IPA særlig relevant for å analysere større livshendelser, der meningsskaping ofte intensiveres – slik som i denne studien. IPA har med andre ord et godt potensial som analysestrategi og overordnet teoretisk ramme for prosjektet. Den kunne likevel vært anvendt mer gjennomgående, særlig i avhandlingens metodekapittel, hvor det finnes svært få referanser til IPA. Det gjelder i beskrivelsen av hvordan erfaring utvikles gjennom ulike nivåer av fortolkning, men også hvordan en IPA-strategi har kommet til uttrykk i det konkrete analysearbeidet. Når det gjelder det siste, mangler en refleksjon over analyseprosessens forhold til IPAs ideografiske profil, samt en drøfting av forholdet mellom IPAs affinitet for tekstnære analyser og studiens abduktive tilnærming. På samme måte er det ingen betraktninger underveis i analyse- og fortolkningsdelen om hvordan studiet gjør bruk av den abduktive tilnærmingen.

En styrke ved avhandlingen er at den inneholder en aktiv og rik bruk av teorier i analysen av datamaterialet. Særlig er framstillingen av «Den subjektive vendingen» dekkende (jf. Heelas og Woodhead 2005), med henvisning til Danbolt og Stifoss-Hanssens beskrivelse av «den spirituelle revolusjonens» betydning for delaktighet i ritualisering (s. 60). Den valgte strukturen, hvor analysen av materialet fortløpende tolkes og diskuteres med teoriene, er leservennlig. Dialogen mellom materialet og teori fungerer også godt. Teoriene kaster lys over materialet og materialet bidrar på sin side med kritiske blikk på teoriene. I avhandlingen belyser Trym Mathiassen sammenhengen mellom det åndelige og det materielle i bruk av ayahuasca – noe som munner ut i Trym Mathiassens nye begrep «entheogen enhetsspiritualitet», hvor «entheogen» refererer til det greske «å bli Gud innenfra» (s. 23 med henvisning til Ott og Schultes).

Analyse og fortolkningsdelen har i det hele tatt mange skarpe analyser og drøftinger. Den omfattende bruk av adekvat teori viser hvor mange og mangfoldige teorier man kan anvende i den kvalitative, abduktive verden for å forstå gitte fenomener. Dette påpeker Trym Mathiassen også selv, men noen ganger kunne man godt ha ønsket seg at det ble redegjort for kriteriene for utvelgelse av teori. I valget mellom bredde og dybde i teoretisk omfang, har Trym Mathiassen landet på det første. Fordelen med dette er muligheten det gir for å analysere bredden i datamaterialet fra ulike teoretiske og konseptuelle vinkler. Ulempen er at mange teorier gjør det vanskelig å vise dybden i hver teori. Dette gjelder for eksempel Tanya Lührmanns teori om hvordan guddommelig nærvær kan erfares som virkelig gjennom lærte sensoriske overstyringer («overrides») (s. 142) og tenninger («kindling») (s. 323).

I tillegg til den nevnte mangel på tydeliggjøring av Lührmanns posisjon, ser vi her et skifte mellom en analytisk, observasjonell tilgang og en mer ontisk, essensiell forståelse av virkeligheten hos Trym Mathiassens; et skifte som også ses andre steder. Noen steder reflekteres det også over egen erfaring, hvor forfatteren beveger seg i autoetnografisk retning. For eksempel når hun forteller hvordan en sang berørte henne, og hun åpent refererer at: «Der og da klarte jeg ikke å forholde meg med en faglig distanse, men ble omsluttet av hvor vakkert og kjærlighetsfylt alt var» (s. 133). Relatert til dette, er spørsmål om Trym Mathiassens posisjonalitet. Trym Mathiassen beskriver sin egen rolle som dialogprest (som er hennes ordinære stilling ved Kirkelig dialogsenter i Stavanger), og hvordan hun opplever: «(...) å kjempe for inkludering og å rive ned noen murer av fordommer» som et kall. Slike beskriv-

elser gjør at avhandlingen tidvis nesten bærer preg av et personlig investert, aktivistisk forskningsprosjekt som medfører ytterligere etiske dilemmaer.

Til tross for det nevnte, var komiteen enige i at Trym Mathiassens forskning bidrar til å utvide kunnskapsgrunnlaget om hvordan det åndelige og det materielle henger sammen, samt hva slags meningskonstruksjoner som knyttes til denne type erfaringer og praksis. Samlet sett utgjør den et betydelig bidrag til det religionsvitenskapelige forskningsfeltet som omhandler åndelige erfaringer.